

PROBLEM ONTOLOŠKOG DEFINISANJA SVESTI

Velimir Abramović

Univerzitet umetnosti, Beograd

Rezime. Svest se ontološki određuje u kategorijama kontinuiteta, kontinuuma, prostora i vremena. Tvrdi se da je simultanitet uslov egzistencije prostora, i da je svesnost opažanje prostornosti, a da se vreme ne može opažati neposredno. Zaključuje se da je ontološki realitet svesti vreme, a da je svesnost opšti slučaj vremenosti identičan uslovu egzistencije rasprostrtosti - simultanitetu. Svesnost je koegzistencija subjekta i objekta, odnosno njihova istovremenost. Vreme i svest su podudarni, kao što su podudarni svesnost i simultanitet.

Ontološka definicija svesti sigurno je najvažniji problem savremenih humanističkih nauka, jer su se pojedine specijalne nauke i eksperimentalno i teorijski razvile do stepena kada ne mogu da učine ni koraka napred bez dubljeg razumevanja i egzaktnog određivanja suštine svesti i vremena. Kad čovek počne o ovome da razmišlja, naiđe na duboku i jednostavnu povezanost osnovnih pojmova pojedinih nauka, a pre svega ontologije, matematike, fizike i psihologije. Ne mogu se rešavati matematički problemi samo na formalan način, ne uzimajući u obzir fizičke interprete matematičkog simbolizma, odnosno posmatrajući matematiku bez prirodnih ograničenja, kao apstrakciju izuzetu iz beskonačnog realiteta fizičkog kontinuuma.

Silazeći mišljenjem u poslednje osnove sveta, spoznajemo samu spoznaju kao redukciju na sve manji broj, i najzad, na samo jedan osnovni zakon prirode, neizreciv jezički, a time i matematički, jer je podudaran egzistenciji svekolikog bića. Tad biva jasno da je razdvojenost specijalnih nauka u funkciji ljudske nesavršenosti, i da treba težiti naučnoj sintezi u smislu da postoji ishodišno mišljenje humanističkih i egzaktnih nauka. To je, bez sumnje, ontologija. Na pitanje: "Šta je život?" ne možemo tačno odgovoriti ako ga ne povežemo sa pitanjem o beskonačnosti, o elementu strukture materije, o prirodi vremena i poreklu prostora. Po svemu sudeći, geneza sveta ostaje izvan moći naučnog saznanja, za sada. Ali, razvoj nauka zahteva da se što pre da bilo kakva validna hipoteza vremena i svesti. Jer svest je ta koja omogućava postavljanje svih ovih pitanja, nauku uopšte, i saznanje kao takvo, a o njoj znamo tako malo.

Još je filosof Kant primetio da spoznaja naučnog zakona nije ništa drugo nego primena opšteg principa na pojedinačni slučaj. Dublji od Kanta je svakako Platon koji je opšte principe zvao idejama, nepromenljivim, nematerijalnim duhovnim slikama, koje u naučniku rađaju potrebu da hipostazira, da postvaruje dejstvo zakona, da same ideje

opredmečuje, prema njima obrazujući predmete čulnog iskustva. Radost filozofa i naučnika sastoji se u predviđanju događaja u materijalnom svetu, saobraznih prethodnom duševnom uviđanju ideja. Ali ono što Platon nije objasnio, a još manje je to učinio Kant, jeste potreba ideja da se ostvaruju kao materija. U savremenoj nauci taj problem izražen je kao veza fizičkih zakona i materijalnih struktura, to jest kao opšti odnos matematike i fizike. Matematika i fizika su baš kao ideja i materija. Matematički principi imaju fizičku nužnost, a pojedinačni fizički eksperimenti bez korespondentnih matematičkih formula, ne mogu se objasniti, niti se njihov smisao može uopštiti do nivoa teorije. Svet je veliki eksperiment koji naučnik rođenjem zatiče i o kome mora da se pita kao teoretičar. Svet nije veštački proizvod.

Da bi smo shvatili šta je svest esencijalno, moramo je najpre odrediti u kategorijama prostora i vremena. Jer, ako svest nije prostorna, to još uvek ne znači da ona nije neophodan uslov opažanja prostornosti.

Pre svega razmotrimo vezu vremenske koordinacije i egzistencije prostora.

Suština prostora je rasprostrtnost, a najjednostavnija rasprostrtnost je, naravno dužina. U saglasnosti sa zdravim razumom je tvrdnja da je prostor normativni pojam za dimenzije, i da, ako, pored volumena i širine, ukinemo i dužinu, nećemo više imati ni prostor. Ali, u geometrijskom smislu, kao da nam od prostora preostaje još nešto. To je Euklidova tačka.

Da li je tačka realitet ili artefakt? Ako je realitet, i bez dimenzija je, onda je ona nešto drugo od prostora. U savremenoj filozofiji i egzaktnim naukama neosnovano se smatra da se sadržaj pojma "tačka" kao "ono što nema delove" nalazi u pojmu prostora. Jasno je da tačka, euklidovski definisana, isključuje suštinu prostornosti, a to je rasprostrtnost. Šta je, onda, tačka?

Ako je prostor neprekidan, dakle, beskonačni kontinuum, onda je tačka njegov potpuni kontinuitet ili univerzalno vreme neograničenog prostora. Tačka je geometrijska predstava neprostornog spajanja prostornih delova sveta. Jedino što u geometriji nije prostorno - to je tačka, i jedino što u fizici nije prostorno - to je vreme. Ipak, nećemo ovde primeniti Lajbnicovo logičko pravilo "principium identitatis indiscernibilium" ("princip istosti nerazlikovljivog"), jer se gornja podudarnost može još bolje i jasnije izvesti.

Vratimo se na vremenske koordinate. Očigledno, bez simultanosti krajnjih tačaka neke rasprostrtnosti (A__B) nema egzistencije dužine, a time ni prostora uopšte.

Ovde treba izložiti glavne teze:

(a) Simultanitet delova uslov je egzistencije prostora, a simultanitet krajeva uslov je egzistencije dužine;

(b) Simultanitet je *conditio sine qua non* postojanja svesti (nesimultane pojave su memorija); sledi da je svesnost simultanitet;

(c) Identični su, s jedne strane, vreme i svest, a s druge simultaniteta i svesnost, to jest svesnost je samo psihološka forma univerzalnog fizičkog vremena, ispoljavanje istovremenosti među pojavama;

Ako je, kao što smo videli istovremenost prostornih delova uslov njegove egzistencije, postavlja se pitanje čega je subjekt svestan? Proizilazi da je svaki modus svesnosti - isključivo svesnost fenomena prostornosti. Vreme se ne može neposredno opažati kao prostor. Uzgred budi rečeno, čovek u evoluciji nije dobio čulo vremena, nego ga opaža na isti način na koji to čini i neživa materija - promenama strukture.

Pretpostavimo jednu dužinu $A \dots B$ i pokušajmo da na tom jednostavnom modelu pokažemo šta je vreme, šta je prostor, šta je svest, a šta je relacija subjekt-objekt.

I "A" i "B" su i subjekti i objekti u istom mah, baš onako kako je to i u prirodi kada se dva čoveka međusobno posmatraju.

U pogledu prostora, "A" i "B" nisu jedinstveni, ali imaju zajedničku vremensku koordinatu, jer je to uslov egzistencije dužine. Posledica ovoga je njihovo međusobno mirovanje.

U pogledu vremena, suštinska odrednica njihove relacije simultanosti jeste neprostornost. Subpretpostavka ovog stava jeste da je vreme neprostorno, i kao takvo nije ništa drugo do matematička relacija delova prostora.

Ako je svesnost zapravo simultaniteta psihološki izražen opažanjem prostornosti, onda je uslov egzistencije prostora ujedno i uslov našeg opažanja, to jest, vreme je svest, a svesnost je simultani događaj.

Subjekt "A" uspostavlja relaciju svesnosti preko objekta "B". Subjekt "A" bez objekta "B" ne može biti svestan sebe, jer je neprostran, i njegova egzistencijalna situacija je izvan opažajnog procesa. Subpretpostavka ovog stava jeste da je moguća egzistencija čisto neprostornog entiteta, to jest vremena.

Postojanje jedinstvene realne beskonačnosti, ili besformne esencije, glavna je pretpostavka na kojoj se zasniva ispostavljanje veze identiteta pojmova kao što su u ontologiji: kontinuitet, u geometriji: tačka, u aritmetici: nula, u fizici: univerzalno vreme beskonačnog prostora (ili simultaniteta), i u psihologiji: neprostorna kosmička svest kao ontološka osnova individualne svesnosti, opažanja i kognitivnih procesa uopšte.

Ako prihvatimo da je svest zapravo univerzalno vreme beskrajnog prostora, onda u ontološkom smislu svest definišemo kao princip kontinuiteta, i dodatno je možemo opisati kao neprostornu. Svakako, razne nauke imaju sopstvene temeljne pojmove i radi doslednosti daćemo kategorijalni sistem jedinstvene nauke u kome svest univokno korespondira pojmovima ontologije, geometrije, aritmetike i fizike.

Ontološki, svest je kontinuitet. Beskonačnost, bez svesti o egzistenciji, ne bi ni imala vremensku vezu svog postojanja. Kontinuum, ili beskrajni prostor, bez kontinuiteta ne bi se ni nastavljao u beskraj. A da kontinuitet nije forma svesti

kontinuumu, prostor ne bi imao više od jedne tačke, pa ni on ne bi postojao. Drugim rečima, ako nema svesti, nema ni kontinuiteta. Bez kontinuiteta nema kontinuumu, a bez kontinuumu nema ni prostora ni sveta našeg iskustva. Dakle, kao što je simultanost uslov postojanja prostora, tako je svest podudarna simultanosti. Dokaz za to jeste da bi ukidanjem vremena i svest bila ukinuta.

Geometrijski, svest, kao neprostorni fenomen, korespondentan je jedinom neprostornom fenomenu u geometriji, a to je tačka. U aritmetici, svest je nula, ili broj bez količine, odgovarajući tački i ontološkom kontinuitetu.

U fizici, ontološka priroda svesti kao kontinuiteta fizičkog kontinuumu, očigledna je. Svi krajevi i sve granice prirodnih fenomena, fizičkih događaja, procesa i pojava, zovimo ih kako god hoćemo, imaju uvek jedinstvenu vremensku koordinatu, što znači da u osnovnom fizičkom medijumu sveta, prostoru, nema diskontinuiteta u smislu prostor - neprostorni fenomen - prostor. Svest je, dakle, kontinuitet. U fizičkim terminima govoreći, svest je vreme, a svesnost kao relacija subjekta i objekta jeste opšti slučaj vremenosti - simultaniteta. U stvari, povratna sprega svesti je svesnost (relacija subjekat-objekat). Osnova feed-back procesa je simultaniteta, jer bez simultaniteta nema ni dejstva, ni aktiviranja, ni svesti o promeni.

I da zaključimo: ontološko definisanje svesti kao kontinuiteta, to jest glavnog svojstva kontinuumu, dovelo nas je do adekvatnog definisanja pojma svesti u fizici, a to je vreme kao uslov postojanja beskonačnog prostora. Za one koji smatraju da prostor nije beskonačan, napominjem da sve što važi za beskonačni prostor važi i za bilo koju njegovu dužinu, jer svojstvo kontinuiteta podjednako nužno odlikuje i delove i celinu.

LITERATURA:

- [1] V.Abramović, The phenomenon of consciousness in philosophy, in *Consciousness: Scientific Challenge of the 21st Century* (ECPD, Belgrade, 1995), pp. 26-34.
- [2] A.Bain, *The Emotions and the Will* (Longmans, Green, and Co., London, 1888).
- [3] H.Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker* (Deutschland, 1974), I i II.
- [4] A.Einstein, *Mein Weltbild* (Europa Verlag, Wien, 1955).
- [5] B.Petronijevics, *Der Ontologische Beweis Fur Das Dasein Des Absoluten* (Hermann Haacke, Leipzig, 1927).
- [6] K.Popper and J.Eccles, *The Self and its Brain* (Springer International, Berlin, 1977).
- [7] B.Šešić, *Savremene teorije o fizičkoj realnosti* (Beograd, 1973).
- [8] H.Weyl, *Raum, Zeit, Matherie* (Leipzig, 1923).

- [9] M. Whiteman, *Old and New Evidence on the Meaning of Life* (Smythe & Cross, 1986), I
i II.